

Priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo ypatybės (2005–2006 mokslo metų tyrimo duomenys)

Antanas Goštautas, Romualdas Povilaitis¹, Ina Pilkauskienė, Irayda Jakušvaitė²,
Svetlana Statkevičienė¹,

Vytauto Didžiojo universitetas, ¹Lietuvos žemės ūkio universitetas, ²Kauno medicinos universitetas

Raktažodžiai: studentai, priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo paplitimas, vartojimo dažnumas, tabakas, etanolis.

Santrauka. Darbo tikslas. Nustatyti studentų, vaikinių ir merginų, alkoholio (etanolio), tabako ir kitokių priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo paplitimą tarp studentų, vartojimo dažnumą ir suvartojamą šių medžiagų kiekį.

Tyrimui naudotas klausimynas, sudarytas iš 26 standartinių klausimų, pateikiamų respondentui savo sveikatai ir su sveikata susijusiam elgesiui įvertinti (A. Goštautas, 1999). Šiame straipsnyje analizuojami studentų atsakymai į klausimus apie jų požiūrį į rūkymą, alkoholinių gėrimų vartojimą, priklausomybę sukeliančių medžiagų suvartojamą kiekį ir vartojimo dažnumą. Vienas klausimas buvo skirtas kitų narkotinių medžiagų nei tabakas ir etanolis vartojimui. Tyrime dalyvavo Lietuvos žemės ūkio universiteto penkių fakultetų, keturių kursų 1475 studentai, iš jų – 713 vaikinių ir 762 merginos. Tai sudarė 70 proc. numatyto apklausti studentų skaičiaus.

Tyrimo duomenimis, studentų vyrų didesnis procentas nei moterų vartoja etanolį (89,7 ir 79,7 proc.), rūko (42,7 ir 29,1 proc.) ir išbandė kitokių priklausomybę sukeliančių medžiagų (35,0 ir 16,7 proc.). Daugiau studentų vyrų nei moterų kasdien arba kartą ar kelis per savaitę (45,7 ir 18,2 proc.) vartoja etanolį, rūko (43,5 ir 29,2 proc.), yra išbandę kitokių priklausomybę sukeliančių medžiagų daugiau kaip vieną kartą (22,8 ir 6,3 proc.). Per ketverius studijų metus tabako, etanolio ir kitų priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo paplitimas tarp studentų mažai kito. Priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo tarp studentų rodikliai artimi bendriesiems populiacijos rodikliams.

Įvadas

Globalizacijos procesai ir Lietuvoje vykstanti per-
sivarkymo laikotarpio vertybių kaita paveikė visas
gyvenimo sritis ir žmonių sveikatą. Šalia nedarbo ir
skurdo išryškėjo kitos aplinkybės, kurios tiesiogiai ar
netiesiogiai sąlygoja su sveikata susijusį žmonių el-
gesį. Plinta ne tik tabako ir alkoholinių gėrimų (etano-
lio) vartojimas, bet ir kitokios nelegalios medžiagos,
sukeliančios priklausomybę, labai pažeidžiančios svei-
katos ir ligų pusiausvyrą. Šių medžiagų paplitimo ty-
rimai Lietuvoje įvairiose amžiaus, lyties ir išsimokslinimo gyventojų grupėse pradėti Pasaulinės sveika-
tos organizacijos (PSO) iniciatyva.

Vykdamas PSO profilaktinę Kauno-Roterdamo prog-
ramą (KRIS) 1972 m. (1), standartine apklausa raštu
nustatyta apie 50 proc. rūkančių ir apie 95 proc. var-
tojančių alkoholinius gėrimus vidutinio amžiaus vyrų
nuo 45 iki 59 metų. 1984 m. vykdamas širdies ligų ste-
bėsenos programą MONICA-Kaunas (2), nustatyta 75

proc. vartojančių alkoholinius gėrimus ir 4 proc. regu-
liariai rūkančių cigaretes moterų nuo 35 iki 64 metų.
Sistemiškai vykdomi moksleivių rūkymo tyrimai.
Vykdamas integruotą neinfekcinių ligų profilaktikos
programą 1981 m., nustatyta iki 74,9 proc. bent kartą
per metus rūkančių baigiamosios klasės berniukų ir
46,5 proc. mergaičių (3). Tačiau Nacionalinė mokslei-
vių rūkymo profilaktikos programa, remiama PSO ir
Sveikatos apsaugos ministerijos (SAM), pradėta tik
1992 m. (4). Sistemingas kitokių, t. y. ne tabako ir
etanolio priklausomybę sukeliančių medžiagų vartoji-
mo paplitimo bendrojoje populiacijoje tyrimas pradė-
tas Lietuvos narkotikų kontrolės departamento tik
2004 m. (5).

Per laikotarpį nuo pirmųjų tyrimų, vykdamas įvairias
tyrimų programas, sukaupta daug informacijos apie
etanolio, tabako ir kitų priklausomybę sukeliančių me-
džiagų vartojimo paplitimą tarp vidutinio amžiaus gy-
ventojų (6, 7) ir moksleivių amžiaus grupėse (4, 8–10).

Šių tyrimų vykdymą skatino Lietuvos sveikatos programa (11) ir Lietuvos pasirašyti tarptautiniai dokumentai (12). Mažiau informacijos šiais klausimais yra apie studentus, kurie sudaro didelę dalį jaunų žmonių populiacijos nuo 18 iki 24 metų. 2004–2005 mokslo metais Lietuvos aukštosiose mokyklose studijavo 190,7 tūkst. studentų (13).

Publikacijos plačiau atskleidžia studentų medikų gyvenimo iššūkius. Kelios publikacijos tvirtina, jog rūkymas (14–16) ir alkoholinių gėrimų vartojimas (17) yra aktuali Vilniaus universiteto (VU) Medicinos fakulteto ir Kauno medicinos universiteto (KMU) studentų medikų problema. Medicinos studijų sistema, skirta išsaugoti asmens ir visuomenės sveikatą, turėtų sukurti studentams didesnę asmeninį atsparumą ir pasipriešinimą vartoti sveikatą žalojančias medžiagas. Todėl kituose, ne medicinos profilio universitetuose, kuriuose sveikatos išsaugojimo studijos nėra svarbiausias studijų objektas, sveikatai žalingų medžiagų vartojimo problema turėtų būti dar didesnė. Taigi galima manyti, kad visuose universitetuose studento statusas ir užimtumas nesiderina su priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimu. Be to, studijas universitete dažniau renkasi abiturientai, kurie mokykloje geriau mokėsi, stipriau motyvuoti, daugiau pasirenge intelektualiai veiklai. Tapę studentais, jie turėtų lengviau įsisavinti žinias ir suprasti, kad ilgalaikis priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimas menkina intelektualinės veiklos, mokymosi potencialą. Studentai, vartojantys svaigiąsias medžiagas, turėtų anksčiau pajusti jų neigiamą poveikį ir neigiamas vartojimo pasekmes studijų kokybei negu kiti žmonės, neužsiimančios mokymusi ir kitokia intelektualine veikla. Taigi teoriškai studentai turi daug paskatų laikytis blaivios gyvenimo taisyklių ir vengti priklausomybę sukeliančių medžiagų. Todėl tikėtina, kad alkoholinius gėrimus, tabaką ir kitokias priklausomybę sukeliančias medžiagas studentai vartoja rečiau ir mažesniais kiekiais negu kita dalis gyventojų.

Žinios apie studentų elgesį, susijusį su sveikata, priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimą reika-

lingos planuojant prevencinį darbą universitetuose, gerinant studentų mokymosi sąlygas ir jų gyvenimo kokybę.

Patikrinti šias prielaidas įgalino atliktas tyrimas bendradarbiaujant Lietuvos žemės ūkio universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto ir Kauno medicinos universiteto dėstytojams, vykdančiams Kauno rajono savivaldybės visuomenės sveikatos rėmimo programos remiamą projektą.

Darbo tikslas – nustatyti alkoholinių gėrimų (etanolio), tabako ir kitokių priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo paplitimą tarp studentų, vartojimo dažnumą ir suvartojamą šių medžiagų kiekį.

Tyrimo medžiaga ir metodai

Tyrimui naudotas klausimynas, sudarytas iš 26 standartinių klausimų, pateikiamų respondentui savo sveikatai ir elgesiui įvertinti (A. Goštautas, 1999). Klausimų pateikimo raštu ir panašių klausimų pateikimas žodžiu tiems patiems respondentams sveikatos patikrinimo metu parodė patenkinamą atitikimą. Rūkymas abiejų apklausų metu buvo patvirtintas 96 proc. rūkančių respondentų (3). Šiame straipsnyje analizuojami studentų atsakymai, pateikti raštu į klausimus apie jų požiūrį į rūkymą, alkoholinių gėrimų ir kitokių priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimą, suvartojamą medžiagų kiekį ir vartojimo dažnumą (atsakymų į klausimus pavyzdžiai pateikti lentelėse).

Statistinė duomenų analizė atlikta naudojant programinį paketą „SPSS 13.0“. Atsakymų į klausimą dažnis vertintas procentais, jų palyginimui grupėse naudotos kontingencijos lentelės ir chi kvadrato (χ^2) kriterijus. Vidurkių palyginimui taikytas Stjudento (t) kriterijus. Statistiniams hipotezių tikrinimui taikytas 0,05 reikšmingumo lygmuo.

Tyrimo dalyvavo Lietuvos žemės ūkio universiteto (LŽŪU) penkių fakultetų keturių kursų studentai (1 lentelė). Iš viso į klausimus atsakė 1475 studentai, iš jų 713 vaikinių ir 762 merginos. Tai sudarė 70 proc. numatyto apklausti studentų skaičiaus.

1 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal kursą ir lytį (abs. sk., proc.)

Kursas	Vaikinai	Merginos	Iš viso
Pirmas	265 (37,2)	249 (32,7)	514 (34,8)
Antras	176 (24,7)	219 (28,7)	395 (26,8)
Trečias	151 (21,2)	183 (24,0)	334 (22,6)
Ketvirtas	121 (17,0)	111 (14,6)	232 (15,7)
Iš viso	713 (100)	762 (100)	1475 (100)

Rezultatai

Studentų rūkymo ypatybės pateikiamos antroje lentelėje. Lentelės duomenimis, niekada nerūkiusių vaikinių (42,1 proc.) yra mažiau nei niekada nerūkiusių merginų (55,0 proc.), o metusių rūkyti vaikinių ir merginų procentas, atitinkamai – 15,2 ir 14,9 proc. Susumavus respondentų keturių atsakymų, patvirtinančių rūkymą variantus, nustatyta, jog rūkančių vaikinių yra 42,7 proc., o merginų – 30,1 proc. Nestabilių rūkalių procentas vaikinių ir merginų grupėse, kuriems anksčiau pavykdavę mažiau rūkyti ar trumpam mesti rūkčius, yra panašus (22,4 proc. vaikinių ir 19,4 proc. merginų). Tačiau užkietėjusių vaikinių rūkalių, kuriems nepavyko arba kurie net nebandė mesti rūkyti, yra maždaug du kartus daugiau nei merginų (atitinkamai – 20,3 proc. ir 10,7 proc.).

Duomenys apie studentų rūkymo dažnumą pateikiami trečioje lentelėje. Lentelės duomenimis, rūkančių vaikinių ir merginų grupėse vyrauja kasdien rūkantieji – 36 ir 20 proc., atitinkamai. Kasdienis rūkymas rodo didesnę priklausomybės nuo nikotino riziką. Palyginę antrąją ir trečiąją lenteles, radome rūkančiųjų procento neatitikimą. Manome, kad tai priklauso nuo klausimų ir atsakymų formuluotės. Nerūkantieji ant-

roje lentelėje grupuojami į niekada nerūkiusius ir metusius, o trečioje lentelėje – į nerūkančius, taip pat į rūkančius kasdien ir rečiau, kartą ar kelis per metus ar mėnesį. Duomenys apie alkoholinių gėrimų vartojimo dažnumą tarp studentų pateikiami ketvirtoje lentelėje.

Lyginant respondentus pagal atsakymus apie etanolio vartojimo dažnumą (4 lentelė), nustatyta, kad kasdien etanolį vartojančių vaikinių procentas yra maždaug 10 kartų didesnis negu procentas merginų, kasdien vartojančių etanolį – 5,3 ir 0,4 proc., atitinkamai.

Studentai vaikinai kartą ar kelis per savaitę ir kartą ar kelis per mėnesį vartoja etanolį. Tokiu dažnumu alkoholinius gėrimus vartoja 40,4 ir 38,3 proc. vaikinių bei 17,8 ir 54,0 proc. merginų. Respondentų, retai vartojančių etanolį, t. y. sujungus į vieną grupę respondentus, atsakiusius, jog jie vartoja kartą ar kelis kartus per metus arba visiškai nevartoja, vaikinių buvo 15,9 proc., merginų – 27,8 proc. Sugretinus studentų etanolio vartojimo dažnumą su rūkymo dažnumu, pateiktu trečioje lentelėje, nustatyta, jog nerūkančių vaikinių ir merginų yra 58,1 proc. o negeriančių – tik 7,4 proc. Tačiau kasdien vartojančių (geriančių) etanolį yra 2,8 proc., o kasdien rūkančių vaikinių ir merginų (kartu)

2 lentelė. Studentų rūkymo ypatybės

Rūkymo ypatybės	Respondentai (abs. sk., proc.)		Iš viso
	vaikinai	merginos	
Niekada nerūčiau	229 (42,1)	417 (55,0)	716 (48,8)
Rūčiau, bet visiškai atsisakiau	108 (15,2)	113 (14,9)	221 (15,1)
Rūkau, bet mažiau nei anksčiau	76 (10,7)	90 (11,9)	166 (11,3)
Rūkau, bet trumpam mesdavau	83 (11,7)	57 (7,5)	140 (9,5)
Bandžiau apriboti, bet nesėkmingai	69 (9,7)	52 (6,9)	121 (8,2)
Rūkau ir nebandžiau mesti	75 (10,6)	29 (3,8)	104 (7,1)
Iš viso	710 (100,0)	758 (100,0)	1468 (100,0)

Pearson χ^2 – 46,784; laisvės laipsnių skaičius – 5; $p < 0,0001$.

3 lentelė. Studentų rūkymo dažnumas

Rūkymo dažnumas	Respondentai (abs. sk., proc.)		Iš viso
	vaikinai	merginos	
Kasdien	255 (36,0)	152 (20,0)	407 (27,7)
Kartą ar kelis per savaitę	53 (7,5)	70 (9,2)	123 (8,4)
Kartą ar kelis per mėnesį	21 (3,0)	28 (3,7)	49 (3,3)
Kartą ar kelis metuose	14 (2,0)	22 (2,9)	36 (2,5)
Nerūkau	365 (51,6)	487 (64,2)	852 (58,1)
Iš viso	708 (100,0)	759 (100,0)	1467 (100,0)

Pearson χ^2 – 46,947; laisvės laipsnių skaičius – 4; $p < 0,0001$.

net 27,7 proc. Duomenys apie studentų bandymus pakeisti etanolio vartojimą pateikiami penktoje lentelėje. Penktos lentelės duomenimis, niekada nevartojusių arba nutraukusių vartoti etanolį vaikinių yra 10,8 proc., merginų – 21,3 proc. Du kartus daugiau merginų negu vaikinių pateko į grupę niekada nevartojusių etanolio – 8,5 ir 17,2 proc., atitinkamai. Vienaip ar kitaip vartojančių etanolį vaikinių yra 89,2 proc., o merginų – 78,7 proc.

Maždaug pusė visų respondentų grupės – 50,6 proc. vaikinių ir 45,5 proc. merginų priklauso grupei daugiau ištraukusių: jie vartoja etanolį ir niekada nebandė jo atsisakyti. Bandžusių visiškai nevartoti etanolio respondentų procentas neviršija 3 proc.

Lyginant respondentų, vaikinių ir merginų, pavykusias pastangas nutraukti etanolio vartojimą (3,2 proc.) su respondentų pastangomis mesti rūkyti (15,1 proc., 2 lentelė) nustatyta, kad studentams lengviau pavyksta kovoti su rūkymu arba (ir) jų didesnis procentas bando mesti rūkyti.

Duomenys apie studentų bandymus vartoti kitas nei tabakas ir etanolis priklausomybę sukeliančias medžiagas pateikiami šeštoje lentelėje. Lentelės duome-

nimis, didelis procentas studentų jau yra išbandę kitokių priklausomybę sukeliančių medžiagų nei etanolis ar tabakas – 35 proc. vaikinių ir 16,7 proc. merginų. Dėmesį atkreipia didelis vaikinių ir merginų procentas (atitinkamai – 22,8 ir 6,3 proc.), kurie bandė vartoti narkotines medžiagas ne vieną, o keletą kartų arba dažniau, ir ši tendencija tris kartus stipriau pasireiškia tarp vaikinių nei tarp merginų.

Priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimą rodo ne tik jų vartojimo dažnumas, bet ir suvartojamos medžiagos kiekis: tai per dieną ar per vieną kartą surūkomų cigarečių skaičius, kai geria, išgeriamų alkoholinių gėrimų tūris. Studentų per dieną surūkomų cigarečių skaičius ir per vieną kartą (vakarą) išgeriami įvairių alkoholinių gėrimų kiekiai pateikiami septintoje lentelėje. Lentelės duomenimis, studentai suvartoja daug priklausomybę sukeliančių medžiagų. Rūkantys vaikinai vidutiniškai surūko po 12 cigarečių per dieną. Toks vidutinis surūkomų cigarečių skaičius per dieną rodo padidėjusį rūkančiųjų poreikį ir potraukį rūkyti. Galima manyti, kad 12 ir daugiau cigarečių per dieną surūkantys studentai yra priklausomi nuo nikotino. Studentai vaikinai, vartojantys etanolį,

4 lentelė. Etanolio vartojimo dažnumas

Vartojimo dažnumas	Respondentai (abs. sk., proc.)		Iš viso
	vaikinai	merginos	
Kasdien	38 (5,3)	3 (0,4)	41 (2,8)
Kartą ar kelis per savaitę	288 (40,4)	135 (17,8)	423 (28,8)
Kartą ar kelis per mėnesį	273 (38,3)	409 (54,0)	682 (46,4)
Kartą ar kelis per metus	76 (10,7)	139 (18,3)	215 (14,6)
Negeriu	37 (5,2)	72 (9,5)	109 (7,4)
Iš viso	712 (100,0)	758 (100,0)	1470 (100,0)

Pearson χ^2 – 140,736; laisvės laipsnių skaičius – 4; $p < 0,0001$.

5 lentelė. Studentų bandymai pakeisti etanolio vartojimą

Vartojimo dažnumas	Respondentai (abs. sk., proc.)		Iš viso
	vaikinai	merginos	
Niekada nevartojau	60 (8,5)	129 (17,2)	189 (13,0)
Vartojau, bet visiškai nutraukiau	16 (2,3)	31 (4,1)	47 (3,2)
Vartuju mažiau nei anksčiau	145 (20,6)	167 (22,3)	312 (21,5)
Vartuju, bet kartais visai nutraukdavau	106 (15,1)	63 (8,4)	169 (11,6)
Bandžiau visiškai nevartoti	21 (3,0)	18 (2,4)	39 (2,7)
Vartuju ir niekada nebandžiau atsisakyti	356 (50,6)	340 (45,5)	696 (47,9)
Iš viso	704 (100,0)	748 (100,00)	1452 (100,0)

Pearson χ^2 – 41,773; laisvės laipsnių skaičius – 5; $p < 0,0001$.

vidutiniškai išgeria beveik pusę litro degtinės arba vyno per vakarą, beveik du litrus alaus. 45,7 proc. vaikinių vartoja alkoholinius gėrimus bent kartą per savaitę ar net dažniau (4 lentelė). Toks per vieną vakarą (kartą) išgeriamas etanolio kiekis ir dažnas jo vartojimas labai veikia organizmo fiziologines funkcijas ir gali sumažinti mokymosi potencialą ir neigiamai paveikti studijų kokybę.

Priklausomybę sukeliančias medžiagas studentės vartoja mažesniais kiekiais negu studentai. Per dieną jos vidutiniškai surūko beveik du kartus mažiau

cigarečių, mažiau išgeria degtinės, alaus ir kitokių stiprių alkoholinių gėrimų per vakarą nei vaikinai. Tačiau studentų nurodytas suvartojamo etanolio kiekis ir dažnumas pakankamai didelis, kad galėtų sukelti neigiamų pasekmių jų sveikatai.

Tabako, etanolio ir kitų priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo paplitimas tarp studentų pagal kursus pateikiamas aštuntoje lentelėje. Lentelės duomenimis, lyginant pirmojo ir ketvirtojo kursų studentų elgesio ypatybes, galima pastebėti, kad ketvirtajame kurse per ketverius mokymosi universitete metus pro-

6 lentelė. Studentų bandymų vartoti kitas nei tabakas ir etanolis priklausomybę sukeliančių medžiagas dažnumas

Bandymų vartoti dažnumas	Respondentai (abs. sk., proc.)		Iš viso
	vaikinai	merginos	
Dažnai	26 (3,7)	6 (0,8)	32 (2,2)
Keletą kartų	134 (19,1)	41 (5,5)	175 (12,1)
Vieną kartą	85 (12,1)	78 (10,4)	163 (11,2)
Neteko	855 (65,0)	624 (83,3)	1079 (74,5)
Iš viso	700 (100,0)	749 (100,0)	1449 (100,0)

Pearson χ^2 – 87,136; laisvės laipsnių skaičius – 3; $p < 0,0001$.

7 lentelė. Priklausomybę sukeliančių medžiagų suvartojami kiekiai

Vartojama medžiaga	Vidutinis suvartojamų medžiagų kiekis (X±SD)				
	vaikinai	n	merginos	n	t
Cigaretės (skaičius per dieną)	11,9±7,3	280	6,8±4,9	209	20,274
Degtinė (ml per vakarą)	445,4±366,0	438	219,5±205,5	251	27,794
Vynas (ml per vakarą)	406,2±526,7	202	333,0±401,5	457	17,048
Alus (ml per vakarą)	1921,8±1448,1	519	750,2±555,7	254	163,059
Kitokie stiprūs alkoholiniai gėrimai, pavyzdžiui, konjakas (ml per vakarą)	357,9±662,2	196	163,7±238,1	206	12,443

$p < 0,0001$.

8 lentelė. Vartojančių (bent kartą per metus ir dažniau) tabaką, etanolį ir kitas priklausomybę sukeliančias medžiagas studentų pasiskirstymas pagal kursus ir lytį

Elgesys	Lytis	Kursas (abs. sk., proc.)				Iš viso
		I	II	III	IV	
Tabako vartojimas	Vyrai	114 (43,3)	70 (39,7)	68 (45,3)	51 (40,1)	303 (42,7)
	Moterys	78 (31,6)	60 (27,5)	54 (29,7)	36 (32,4)	228 (30,1)
Alkoholio vartojimas	Vyrai	246 (93,5)	155 (88,6)	119 (80,9)	108 (90,8)	628 (89,2)
	Moterys	191 (77,7)	175 (81,0)	145 (80,5)	77 (72,6)	588 (78,7)
Bandė kitas narkotines medžiagas	Vyrai	86 (33,2)	59 (33,9)	54 (36,0)	46 (39,3)	245 (35,0)
	Moterys	36 (14,8)	46 (21,3)	29 (15,9)	14 (13,1)	125 (16,7)

centas rūkančių ir etanolį vartojančių vaikinių ir merginų ne didesnis negu studijuojančiųjų pirmuosius metus. Vaikinių, bandžusių kitų medžiagų, sukeliančių priklausomybę, ketvirtajame kurse procentas yra didžiausias, o merginų – mažiausias. Galima manyti, kad per ketverius studijų metus su amžiumi didėjanti gyvenimo patirtis sudaro didesnes galimybes išbandyti priklausomybę sukeliančias medžiagas. Tačiau tokios tendencijos neryškios. Gauti skirtumai gali priklausyti nuo skirtingais metais į universitetą priimtų studentų kontingento ypatybių.

Rezultatų aptarimas

Priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo ypatybių analizė atskleidė, jog daugiausia studentų (didžiausias procentas) vartoja etanolį – 83,8 proc., 36,1 proc. rūko, o bent kartą kitokias narkotines medžiagas išbandė 25 proc. Bet kurias priklausomybę sukeliančias medžiagas vartojančių vyrų procentas yra didesnis negu moterų.

Tyrimo metu nustatytas rūkančių studentų skaičius, apskaičiuotas procentais, yra panašus į 18–19 metų Lietuvos gyventojų rūkymo rodiklius, nustatytus 2004 m. atliktame tyrime (5), kuriame per paskutines 30 dienų rūkusių buvo 44,8 proc. vyrų ir 32,7 proc. moterų. Rūkančių pirmojo kurso studentų vaikinių buvo 43,3 proc., o merginų – 31,6 proc. Tačiau vyresnio amžiaus grupėje ketvirtojo kurso rūkančių studentų procentas panašus į pirmojo kurso, o panašaus amžiaus 22–24 metų Lietuvos gyventojų grupėje rūkančių vyrų ir moterų procentas yra žymiai didesnis – 58 proc., o moterų – 37,0 proc. (5). Galima manyti, kad LŽŪU studijų aplinka per ketverius studijų metus nepaskatina daugiau studentų įsitraukti į rūkymą negu jau rūkančių įstoja į pirmąjį kursą, tačiau visuomenėje panašiu amžiaus tarpsniu kaip ketvirtojo kurso studentų rūkančiųjų procentas žymiai padidėja.

Alkoholį vartojančių vaikinių buvo 89,2 proc., merginų – 78,7 proc. VU Medicinos fakultete 1998 m. nustatyta 99,3 proc. ragavusių alkoholinių gėrimų studentų vaikinių ir 99,5 proc. merginų (17).

Tarp Lietuvos 22–24 metų gyventojų per paskutines 30 dienų vartojusių alkoholį buvo 87,9 proc. vyrų ir 71,3 proc. moterų (5). Šiuo atžvilgiu mūsų tiriamų studentų, vartojančių alkoholį, procentas beveik nesisiskiria nuo jauno amžiaus Lietuvos gyventojų.

Kitokių medžiagų, sukeliančių priklausomybę, nors kartą gyvenime buvo išbandę daugiau LŽŪU studentų vyrų (35 proc.) ir merginų (16,7 proc.) negu jų amžiaus populiacijoje (atitinkamai – 30,3 proc. ir 9,3 proc.) (5).

Priklausomybę sukeliančias medžiagas studentai vartoja dažnai – kasdien, kartą ar kelis kartus per

savaitę geria etanolį 31,6 proc., rūko 35,9 proc. respondentų. 14,3 proc. yra pabandę vartoti kitokias narkotines medžiagas dažniau nei vieną kartą. Taigi kiekvieną savaitę maždaug trečdalis visų studentų yra paveikti etanolio arba (ir) tabako ar kitokių priklausomybę sukeliančių medžiagų. Kai kurie jų rūko ir geria etanolį dar nepasibaigus pirmesnio vartojimo poveikiui. Taigi yra nuolatinio svaigulio būsenoje.

Studentai suvartoja daug alkoholinių gėrimų ir tabako. Vaikinas ar mergina (kartu) per dieną surūko devynias cigaretes, per vakarą išgeria 330 ml degtinės, 319,5 ml vyno, 1400 ml alaus, 260 ml kitokių stiprių alkoholinių gėrimų. Visi šie priklausomybę sukeliančių medžiagų suvartojimo kiekio rodikliai statistiškai reikšmingai didesni vaikinių nei merginų grupėje.

Studentų nurodytas svaiginimosi dažnumas ir suvartojami svaigalų kiekiai patvirtina, jog vartojantiems šias medžiagas studentams, daugiau vaikinams, yra didelė rizika tapti priklausomais. Straipsnyje nurodytas priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo paplitimas, vartojimo dažnumas ir suvartojamas kiekis yra pavojingas šias medžiagas vartojančių studentų sveikatai, gali sumažinti jų darbingumą ir studijų kokybę. Šių medžiagų vartojimo sukeliama nuostoliai visuomenės psichikos ir fizinei sveikatai yra dideli.

Galima manyti, jog skirtingo profilio studijų metu suteikiamos žinios ir įgūdžiai skirtingai veikia studentų elgesį, susijusį su sveikata. Todėl LŽŪU atlikto tyrimo duomenis sugretinome su skelbtais duomenimis apie KMU Medicinos fakulteto šeštojo kurso ir VU Medicinos fakulteto studentų rūkymą. Tikėjomės, kad tarp mediciną studijuojančiųjų rasime mažiau rūkančių nei tarp kitokias disciplinas studijuojančių studentų.

Procentas niekada nerūkusių vaikinių LŽŪU ir KMU (16) buvo toks pat, atitinkamai – 42,1 proc. ir 41,6 proc., o niekada nerūkusių merginų procentas buvo didesnis KMU, atitinkamai – 55 proc. ir 64 proc., metusių rūkyti vaikinių LŽŪU ir KMU – 15,2 proc. ir 22,7 proc., merginų – 14,9 proc. ir 21,4 proc. (16).

Šiek tiek daugiau nerūkančių studentų vyrų – 48 proc. nustatyta 1995 m. VU Medicinos fakultete (15). Tačiau VU Medicinos fakultete 1993 m. nustatyta, jog visai nerūkančių pirmakursių vaikinių buvo 42 proc. (14). Palyginimui: Kauno mieste 2000 m. nerūkančių abiturientų vaikinių buvo 45,1 proc., merginų – 53,3 proc. (3). Tarp 22–24 metų Lietuvos gyventojų nerūkusių per paskutiniuosius 30 dienų rasta 42,0 proc. vyrų ir 63,0 proc. moterų (5). Taigi nerūkančių (niekada nerūkusių ir metusių rūkyti) LŽŪU studentų vaikinių ir merginų procentas mažesnis negu kitų autorių pateiktuose straipsniuose.

Daugiau rūkančių studentų LŽŪU vaikinių (20,3 proc.) procentas (2 lentelė) yra panašus į KMU Medicinos fakulteto reguliariai rūkančių šeštojo kurso vaikinių rūkymą (19,4 proc.) (16). Daug rūkančių studentų procentas LŽŪU yra dukart didesnis (10,7 proc.) negu KMU (4,2 proc.) (16).

1995 m. atlikto tyrimo duomenimis, VU Medicinos fakultete rūkančių studentų vaikinių buvo 52 proc. (15). 1993 m. atlikto tyrimo duomenimis, VU Medicinos fakultete (14) kasdien rūkančių pirmojo kurso studentų vaikinių buvo 11 proc., merginų – 4 proc. Ketvirtajame kurse kasdien rūkė 35,4 proc. studentų ir 12,5 proc. studentų. Visiškai nerūkė 42 proc. pirmojo kurso vaikinių ir 74 proc. merginų. Tačiau penktajame kurse rūkė 50 proc. vaikinių ir 40 proc. merginų.

Galimybė, kad medicinos studijos gali skatinti sveiką gyvenseną 2005 m. paskelbtų tyrimų duomenimis (16), yra didesnė būsimų gydytojų merginų, bet ne vaikinių grupėje. Tačiau patvirtinti teiginį, kad įvairių studijų metu gaunamos žinios ir įgūdžiai padeda vieniems studentams susiformuoti palankesnę gyvenimą negu kitiems reikalingi sistemingi tyrimai.

Priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo tendencijos tarp studentų vaikinių ir merginų yra panašios kaip ir šių medžiagų vartojimo tendencijos vyrų ir moterų grupėse Lietuvoje.

Mūsų atlikto tyrimo duomenys patvirtina profilaktinių priemonių būtinumą. Tačiau šis tyrimas kaip ir kiti tam tikro elgesio paplitimo tyrimai tikslingi pokyčiams įvertinti (pavyzdžiui, trys klausimai apie paauglių rūkymą ESPAD tyrime, trys klausimai apie rūkymą HBSC tyrime), mažai tepasako, kaip vykdyti kompleksinę profilaktiką. Taigi priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimą Lietuvos universitetuose būtina įvertinti prevencijos požiūriu. Būtina atsakyti į klausimus apie priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo prevencinio poveikio galimybes, administ-

racijos ir studentų organizacijų vaidmenį, šio darbo koordinavimą ir priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo prevencijos finansavimą Lietuvos Respublikos lygmeniu.

Atliktas tyrimas patvirtino, jog tarp studentų yra etanolio, tabako ir kitų priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo problema, kuriai spręsti reikalingos valstybės koordinuojamos ir remiamos profilaktikos priemonės ir finansavimas. Tai tiesiogiai susiję su Valstybinės Lietuvos sveikatos programos (11) iki 2009 m. uždavinių įgyvendinimu.

Pagal pirmojo kurso studentų priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo dažnumą akivaizdu, jog visų rūšių priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo profilaktika turi būti kompleksinė, ji turi būti taikoma per visą mokymosi vidurinėje mokykloje laikotarpį.

Išvados

1. Studentų vyrų didesnis procentas negu moterų vartoja etanolį (89,7 ir 79,7 proc.), rūko (42,7 ir 29,1 proc.) ir yra išbandę kitokių narkotinių medžiagų (35,0 ir 16,7 proc.).

2. Studentų vyrų daugiau (didesnis procentas) negu moterų kasdien, kartą ar kelis per savaitę (45,7 ir 18,2 proc.) vartoja etanolį, rūko (43,5 ir 29,2 proc.), yra išbandę kitokias narkotines medžiagas daugiau kaip vieną kartą (22,8 ir 6,3 proc.).

3. Ketvirtaisiais studijų metais studijuojantys respondentai beveik nesiskiria nuo pirmakursių pagal rūkymą (vyrų – 43,3 ir 40,1 proc.; moterys – 31,6 ir 32,4 proc.), pagal etanolio vartojimą (vyrų – 93,5 ir 90,8 proc.; moterys – 77,7 ir 72,6 proc.), vartojančių kitokias narkotines medžiagas (vyrų – 33,2 ir 39,3 proc.; moterų – 14,8 ir 13,1 proc.).

4. Priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo tarp studentų rodikliai artimi populiacijos rodikliams.

The peculiarities of use of addictive substances among students during 2005–2006

**Antanas Goštautas, Romualdas Povilaitis¹, Ina Pilkauskienė,
Irayda Jakušvaitė², Svetlana Statkevičienė¹,**
*Vytautas Magnus University, ¹Lithuanian University of Agriculture,
²Kaunas University of Medicine, Lithuania*

Key words: students; prevalence of drug use; frequency of the usage; tobacco; ethanol.

Summary. The aim of the study was to determine the prevalence and the frequency of the usage of alcohol (ethanol), tobacco, and other addictive substances and the amounts of such substances consumed among male and female students.

The study was performed by applying a questionnaire consisting of 26 standard questions for the evaluation

of the respondents' health and health-related behavior (A. Goštautas, 1999). This article analyzes students' answers to the questions related to their attitude towards smoking, consumption of alcoholic beverages, the consumed amounts of addictive substances, and the frequency of the usage of such substances. One question was dedicated to the consumption of addictive substances other than tobacco or ethanol. The study included 1475 first- through fourth-year students (713 males and 762 females) from five faculties of the Lithuanian University of Agriculture. This comprised 70% of all students targeted for the inquiry.

The obtained results showed that more males, compared to females, used ethanol (89.7% and 79.7%, respectively), smoked (54.7% and 29.1%, respectively), and had tried other addictive substances (35.0% and 16.7%, respectively). More males than females every day or several times per week used ethanol (45.7% and 18.2%, respectively), smoked (43.5% and 29.2%, respectively), and had tried other addictive substances more than once (22.8% and 6.3%, respectively). The prevalence of the usage of ethanol, tobacco, and other addictive substances changed little throughout the four years of studies. The indices of the usage of addictive substances among students were similar to those in the general population.

Correspondence to I. Jakušvaitė, Department of Philosophy and Social Sciences, Kaunas University of Medicine, A. Mickevičiaus 9, 44307 Kaunas, Lithuania. E-mail: irjak@takas.lt

Literatūra

- Glasunov IS, Dowd JE, Baubiniene A, et al. The Kaunas Rotterdam Intervention Study: Behavioral and Operational Components of Health Intervention Programmes. NY-Oxford: Elsevier/North Holland Biomedical Press; 1981.
- Kuulasmaa K, Pajak A, Ruokokoski E, et al. WHO MONICA Project. Baseline Population Survey Data Book. WHO, February 1990. p. 85.
- Goštautas A. Tabako ir etanolio vartojimas Lietuvoje 1972–2003 metais ir profilaktikos perspektyva. (The consumption of alcohol and ethanol in Lithuania during 1972–2003, and the prospects of prevention.) Kaunas: VDU leidykla; 2004. p. 81.
- Goštautas A. National smoking prevention program in Lithuanian schools. Annals of the Kaunas Institute of Cardiology 1994;1(1):23-36.
- Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. (The prevalence of the consumption of psychoactive substances in Lithuania. Drug Control Department at the Government of the Republic of Lithuania.) Vilnius: UAB „Baltijos kopija“; 2005. p. 125; 2005. p. 125.
- Javtokas Z, Goštautas A, Žagminas K. Suaugusių Lietuvos gyventojų sveikatos žinių, elgsenos ir įpročių tyrimas. (A study on the health knowledge, behavior, and habits of the adult population of Lithuania.) Visuomenės sveikatos ugdymo centras. Vilnius; 2001. p. 26-30.
- Grabauskas V, Zaborskis A, Klumbienė J, Petkevičienė J, Žemaitienė N. Lietuvos paauglių ir suaugusių žmonių gyvenamosios pokyčiai 1994–2002 metais. (Changes in health behavior of Lithuanian adolescents and adults over 1994–2002.) Medicina (Kaunas) 2004;40(9):884-90.
- Hibell B, Andersson B, Bjarnasson T, Ahlstrom S, Balakireva O, Kokkevi A, et al. The ESPAD Report 2003. Alcohol and other drug use among students in 35 European countries. STAKES; 2004.
- Goštautas A. Global youth tobacco survey in Lithuania. Visuomenės sveikata 2003;3(22):24-8.
- Vainauskas A, Baubinas A. Rūkymo paplitimas tarp Lietuvos didžiųjų miestų ir jų apskričių moksleivių. (The prevalence of smoking among schoolchildren in Lithuanian large cities and their districts.) Visuomenės sveikata 1996;1:20-4.
- Lietuvos sveikatos programa. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija. (The Health Program of Lithuania. The Ministry of Healthcare of the Republic of Lithuania.) Vilnius: UAB „Medikų žinių leidykla“; 1998. p. 55.
- FCTC. WHO Framework Convention on Tobacco Control. Available from: URL: http://www.who.int/tobacco/framework/WHO_FCTC_english.pdf
- Lietuvos aukštojo mokslo sistemos 2006–2010 metų plėtros planas. Available from: URL: <http://www.lmt.lt/PROJEKTAI/TEKSTAI/LURK.doc>
- Baubinas A. Studentų medikų požiūris į jų nerūkymo priežastis ir rūkymo ribojimą įstatymais. (The attitude of medical students towards the reasons for their choice not to smoke and towards the legal limitation of smoking.) Lietuvos medicina: žurnalo „Sveikata“ priedas 1996. p. 19-21.
- Goštautas A, Raugalė A, Jočytė D. Studentų medikų požiūris į rūkymą. (The attitude of medical students towards smoking.) Sveikata 1995;6:17-19.
- Veryga A, Stanikas T. Kauno medicinos universiteto Medicinos fakulteto studentų rūkymo įpročiai ir požiūris į rūkymo kontrolę. (Smoking habits, attitudes and smoking cessation among sixth-year medical students of Kaunas University of Medicine.) Medicina (Kaunas) 2005;41:607-13.
- Vainauskas S, Pazdradytė R, Baubinas A. Alkoholio vartojimo paplitimas tarp studentų medikų. (Prevalence of alcohol consumption among medical students.) Sveikatos mokslai 2000;2:16-22.

*Straipsnis gautas 2006 08 09, priimtas 2006 12 18
Received 9 August 2006, accepted 18 December 2006*